

УДК 2-752-1

ДЕРСТУГАНОВА Наталія Вікторівна –

аспірант кафедри освіти та управління навчальним закладом

Класичного приватного університету

e-mail:12345re@ukr.net

ІНТЕГРАЦІЙНА ФУНКЦІЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МАЙБУТНІХ ТЕОЛОГІВ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Віддалення нашого суспільства на протязі тривалого часу від багатомірових християнських цінностей призвело до занепаду віри та духовного зубожіння. Православ'я, як і багато століть назад, є тим невичерпним потенціалом духовності, якого потребує наш народ, моральним орієнтиром, спрямовуючим людину і все суспільство в цілому. Питання відродження духовних цінностей, тобто життєвих принципів, що базуються на релігійному світогляді, є актуальним та вимагає грамотного й зваженого вирішення. Важко переоцінити значення православного виховання й освіти в історії нашої країни, у вихованні чесних, сміливих, мужніх та відповідальних громадян. Після довгих років мовчання Православна Церква знов отримала можливість відкритого боговісткування й державою, впродовж останніх десятиріч, були надані умови для взаємного проникнення, збагачення освіти світської та духовної. Будучи однією з функцій суспільного розвитку, освіта покликана швидко і високоефективно відповідати вимогам сучасності. Відкриття богословських факультетів у ЗВО надає можливість, з одного боку, бажачим присвятити своє життя служінню Богові, вільно здобувати богословську освіту, а з іншого боку, молодим людям з інших факультетів у ході студентського спілкування ближче познайомитися з традиційними духовними цінностями. Одним із завдань, яке поставлене перед викладачами під час підготовки майбутніх теологів, є формування готовності до комунікативної взаємодії у професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження феномену процесу комунікації представлені у роботах М. Антіпова, К. Вердербер та Р. Вердербер, В. Вишнякова, Е. Гріффіна, О. Гулевич, Г. Почепцова, О. Ткаченко, Т. Шибутані, І. Яковлевої.

Проблему формування професійно-комунікативної компетентності розглянуто у працях Н. Волкової, Г. Кислінської, Є. Коротаєвої, О. Москаленко, Л. Нагорнюк, І. Ценевої.

Питання теорії і практики

проповідницької діяльності досліджували архієпископ Феодосій (Більченко), В. Бурега, священник Олексій Лимарев, ігумен Марк (Лозинський), архієпископ Аверкій (Таушев).

Аналіз широкого кола джерел і наукових праць довів, що у сучасній педагогічній теорії недостатньо дослідженим є співвідношення термінів «комунікація» і «спілкування».

Мета статті полягає у теоретичному аналізі сутності та співвідношення термінів «комунікація» і «спілкування».

Виклад основного матеріалу дослідження. У межах нашого дослідження зіставимо й проаналізуємо різні підходи щодо трактування термінів «комунікація» і «спілкування» в педагогічній, психологічній, богословській та філософській літературі.

Термін «комунікація» (від лат. *communico* – спілкуюсь з кимось) означає спілкування, передачу інформації [7], та використовується як синонім слова «спілкування».

Аналогічні пояснення терміну «комунікація» наведені в Тлумачному словнику з інформаційно-педагогічних технологій: «комунікація – процес, за допомогою якого здійснюється обмін інформацією між людьми» [7, с. 57].

Дещо відрізняється трактування слів, що аналізуємо, у Великому тлумачному словнику сучасної української мови (за редакцією В. Бусел), де термін «комунікація» трактується як: 1. Шляхи сполучення, лінії зв'язку тощо. 2. Обмін інформацією, спілкування. 3. Те саме, що спілкування; зв'язок [1], а «спілкування» роз'яснено як: 1. Дія зазначення спілкуватися. 2. Взаємні стосунки; діловий, дружній зв'язок» [1, с. 1368].

У Філософському енциклопедичному словнику за редакцією В. Шинкарука слово «комунікація» характеризується в широкому сенсі як термін, що окреслює людську взаємодію у світі. У сучасній філософії використовується передусім як ознака конструктивної взаємодії особистостей, соціальних груп, націй та етносів, яка розгортається на основі толерантності й порозуміння [13].

При поясненні сутності феномену спілкування у зазначеному словнику наведено наступне: «Спілкування – тип відносин, що характеризується ставленням партнерів один

до одного як до істот, наділених ознаками суб'єктивності. ... учасниками спілкування здатні поставати як люди, так і інші живі істоти; ми також спілкуємося зі світом загалом, текстами і цінностями культури тощо. Водночас не всі міжлюдські стосунки можна визначити як спілкування, а тільки такі, що ґрунтуються на взаємному визнанні суб'єктивності і, отже, певною мірою набувають характеру самоцілі, формують внутрішню духовну спільність учасників. У перспективі такої спільності здобувають конкретний ціннісний смисл ті процеси обміну діяльністю, її продуктами, інформацією, досвідом, вміннями тощо, котрі складають реальний зміст спілкування за тих або інших умов».

Також відрізняються трактування дефініцій, що зіставляємо, у Словнику базових понять з курсу «Педагогіка» (укладач О. Антонова). Термін «комунікація» окреслено як акт спілкування, що має на меті обмін інформацією [10].

Слово «спілкування» у тому ж словнику пояснено детальніше і визначається наступним чином: 1) взаємодія двох або більше людей з метою встановлення і підтримки міжособистісних відносин; 2) вид спільної діяльності людей, який полягає в передачі повідомлення один одному, контактах, взаємодії з певною метою. Спілкування виступає важливим чинником соціалізації особистості, одним із універсальних способів вияву групової форми буття людей; формою активності особистості, яка породжується потребами у сумісній життєдіяльності та обміні інформацією; проявляється у встановленні та розвитку контактів між людьми, у формуванні міжособистісних контактів. Спілкування найчастіше включається в інші види діяльності – трудову, навчальну, ігрову, спортивну [10].

Отже, аналіз довідниково-енциклопедичних джерел довів складність і полікомпонентність понять, що досліджуємо. На сьогодні в словниках термін «комунікація» найчастіше інтерпретується як засіб зв'язку, процес спілкування, передача інформації від людини до людини в суспільстві, а дефініцію «спілкування» роз'яснюють як стосунки, що ґрунтуються на взаємному визнанні суб'єктивності й набувають характеру самоцілі, формуючи духовну спільність учасників.

Суттєвий інтерес для нашого дослідження становлять пояснення терміну «спілкування», наведені в Біблейській Енциклопедії Брокгауза (Фрітца Рінекера, Герхарда Майера): 1) слово «спілкування» грецького походження має на увазі «тісний зв'язок», «близькі стосунки, що характеризуються наявністю взаємних прав і

зобов'язань», у яких одна із сторін може мати деякі переваги; 2) у розмовній грецькій мові слово «спільність» означало «участь у загальній справі» або «стосунки між людьми»; 3) у Старому Заповіті слово «спілкування» вказувало лише на міжлюдські стосунки (2Пар.20:35; Пс.49:18); стосунки ж людини з Богом визначалися словом заповіт (союз); 4) у Новому Заповіті слово «спілкування» означає різнобічне й свідоме спілкування з Богом. Автори підкреслюють, що в Новому Заповіті розуміння спілкування суттєвим чином відрізняються від Старозаповітного: 1) основою спілкування є перебування людини «у Христі» або Христа в нас (2Кор.5:17; Гал.2:20); це нова основа існування (Гал.6:15); 2) Спілкування здійснюється виключно за волею Божою, воно дарується людині через віру; постійне спілкування з Богом проявляється в слухняності людини; 3) приклади християнського спілкування часто зустрічаються в посланнях апостола Павла, де віруючі люди представлені як члени тіла Христова (1Кор.12:12); 4) Спілкування з Ісусом Христом стає зримим у спілкуванні християн один з одним. Християни є членами заснованої на жертві Христа Церкви (Євр.10:14). Вони живуть у цьому, старому світі, хоча для них вже почався новий світ (Ін.17:15) [14, с. 645-646].

Таким чином, у ході зіставлення педагогічної, мовної, філософської та богословської довідниково-енциклопедичної літератури з'ясовано, що аналіз подібних характеристик у різних понятійних системах доводить багатомірність і складність сутності понять «комунікація» та «спілкування». Визначивши характеристики ключових понять нашого дослідження, можна стверджувати, що вони не знаходяться в стані протиріччя й не виключають одна одну, більше того, вони поглиблюють і розширюють уявлення про складність та багатогранність цих феноменів.

Вважаємо доцільним зіставити думки учених відносно трактування термінів «комунікація» і «спілкування» та проаналізувати їх співвідношення у світлі сучасних наукових досліджень.

Американські вчені Р. Вердербер і К. Вердербер вважають, що комунікація – це процес створення та передачі значимих повідомлень у неформальній бесіді, груповій взаємодії або публічному виступі. Цей процес включає учасників, контекст, повідомлення, канали, присутність або відсутність шумів і зворотний зв'язок» [2, с. 16].

На думку почесного професора комунікації Уїтонського коледжу (США) Е. Гріффіна, комунікація – це пов'язаний із стосунками процес створення й інтерпретації

повідомлень, які викликають певну реакцію. Учений вважає, що комунікація представляє собою процес, пов'язаний із стосунками не лише тому, що вона відбувається між двома або більше людьми, але і тому що вона впливає на природу зв'язків між цими людьми [15].

Особливе місце займає позиція О. Ткаченка, який вважає, що термін «комунікація» походить від латинського «communis» й означає «спільне». Той, хто передає інформацію, намагається встановити «спільність» із тим, хто отримує інформацію. Виходячи з цього, комунікація може бути визначена як спосіб передачі не просто інформації, а значення або сенсу за допомогою символів. Комунікації – процес передачі повідомлення від джерела до отримувача з метою зміни його поведінки [9].

Відома українська вчена Н. Волкова, у коло наукових інтересів якої входять питання професійно-педагогічної комунікації, характеризує суть поняття «комунікація», відмічає, що це є двосторонній потік інформації, в якому важливими є якість передавання інформації, її повнота, зміст, форма, що дає змогу не лише оперативної і правильно сформувані уявлення про відповідну проблему, а й обрати партнерів, розробити її стратегію і тактику, визначити адекватні методи і засоби реалізації конкретних цілей. Ефективність комунікації залежить від зрозумілості, доступності інформації. Процес комунікації – як усвідомлена дія двох суб'єктів, має цілі (досягнення взаєморозуміння), зміст (інтелектуальна, емоційна, духовна суть інформації), методи (використовувані способи), результат (наслідок комунікації) і передбачає появу змін між початковим і кінцевим станом суб'єктів (певний приріст – зміна власної свідомості, внутрішнього образу завдяки усвідомленню навколишнього світу, конкретної ситуації і себе в ньому, власної позиції, мети, змісту, методу, результату комунікації) [3].

Отже, дослідження сучасних наукових джерел, у яких наводяться авторські підходи щодо центрального вектору нашого дослідження (трактування терміну «комунікація») свідчать, що було здійснено багато спроб дати наукове визначення даної дефініції, але на сьогодні, попри широке вживання, відсутня однаковість у його тлумаченні.

Професор Є. Ільїн, одним із основних напрямів наукової діяльності якого була загальна й диференціальна психофізіологія, вважав, що спілкування – це приватний вид комунікації, а під комунікацією розуміється взаємодія (зв'язок) двох систем, у ході якої від

однієї системи до іншої передається сигнал, що несе інформацію. Комунікація властива і технічним системам, і взаємодії людини з машиною, приладами, і взаємодії людини з іншими людьми та тваринами, але тільки останній вид він відносив до спілкування як специфічний для високоорганізованих живих істот. Згідно з визначенням Є. Ільїна, людське спілкування – це зв'язок між людьми, що призводить до виникнення обопільного психічного контакту, який проявляється в передачі партнерові по спілкуванню інформації (вербальної і невербальної) та має на меті встановлення взаєморозуміння й взаємопереживання [5].

У монографії «Філософія комунікації: проблеми й перспективи» за редакцією С. Клягіна та О. Шипунової зазначено, що основним об'єктом науки про комунікацію найчастіше вважається спілкування, при цьому можна вважати, що спілкування має подвійну природу – фізичну й метафізичну. З одного боку, у будь-яких, навіть найабстрактніших конструкціях, можна знайти фізичні, матеріальні сліди. Наприклад, поняття публічної сфери як ідеальної мовної ситуації не означає, що це комунікативне утворення існує виключно в метафізичному вакуумі. З іншого боку, людина привносить до спілкування з реальністю усю свою метафізику, внаслідок чого весь світ як би пронизується її духом [12].

Спілкування, на думку А. Резаєва, у сферу наукових інтересів якого входить філософія й соціологія спілкування, – це поняття, що означає соціальний феномен, який розкриває механізми структуризації, організації й функціонування людського суспільства, способи й форми включення індивіда в соціально-історичний контекст і служить єдиним елементом системи «людина – суспільство». Спілкування властиве тільки людському суспільству. Для характеристики різних форм взаємозв'язку в живій і неживій природі дослідник пропонує використовувати терміни «контакт», «зв'язок», «взаємодія», «комунікація». «Комунікація» є родовим поняттям, що акцентує увагу на «зчепленні», «зв'язуванні», «контактності». Але у своїй роботі «Про Спілкування, його соціально-філософську рефлексію й можливості соціології комунікації» автор у найзагальнішому вигляді, на рівні характеристики контактів у людському суспільстві, поняття «спілкування» і «комунікація» використовує як синоніми, причому, зазначаючи, що спілкування і соціальна комунікація поняття однопорядкові, хоча і не тотожні [8].

Протилежної думки відносно співвідношення термінів, що досліджуємо,

дотримується В. Конецька, на думку якої поняття «спілкування» і «комунікація» містять як загальні, так і відмінні ознаки. Загальними є їхня співвіднесеність із процесами обміну й передачі інформації, зв'язок із мовою як засобом спілкування та зв'язок з соціомовною поведінкою комунікантів. Відмінні ознаки обумовлені відмінністю в об'ємі змісту цих понять.

Спілкування – соціально обумовлений процес обміну думками й почуттями між людьми в різних сферах їх пізнавально-трудова та творчої діяльності, що реалізується головним чином за допомогою вербальних засобів комунікації.

Комунікація – соціально обумовлений процес передачі й сприйняття інформації в умовах міжособистісного та масового спілкування за різними каналами за допомогою різних комунікативних засобів (вербальних, невербальних та ін.) [6].

Аналогічної точки зору дотримується професор Н. Волкова, вважаючи, що в тлумаченні понять «спілкування» і «комунікація» існує розбіжність, яка стає зрозумілою під час розгляду:

– сутності комунікації як процесу активного обміну інформацією, що характеризується особливостями джерела інформації, її рухом та прийомом, обумовлюючи її результат. Якщо джерела інформації розділити на природні (живі) й штучні (технічні), то спілкування між людьми як суб'єктами буде різновидом комунікації, і у цьому розумінні комунікація – більш широке поняття, ніж спілкування. Але, якщо розглядати спілкування як взаємодію двох суб'єктів, то воно, поряд із іншими компонентами, містить комунікаційний. І у цьому розумінні спілкування більш широке поняття, ніж комунікація;

– бар'єрів комунікації, що перешкоджають процесу передачі інформації, її прийому й результату.

Учена доходить висновку, що поняття «спілкування» і «комунікація» не зовсім правомірно ототожнювати, оскільки виявлені протиріччя в їх змістовному наповненні. Комунікація – поняття більш широке, складниками якого є спілкування живих істот, у тому числі й людей (система «людина – людина»), та безліч зв'язків з метою отримання й обміну інформацією в системах «людина – комп'ютер», «людина – комп'ютер – людина» [4, с. 51].

Таким чином, при вивченні результатів наукової розвідки сучасних дослідників, ми дійшли висновку, що існують дві великі групи науковців: представники однієї групи вважають поняття «спілкування» і «комунікація» синонімами, в той час як

представники іншої групи вважають, що між означеними термінами існує певне розмежування.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, підсумовуючи вищевикладене, порівнюючи й аналізуючи результати дослідження педагогічної, мовної, філософської та богословської довідниково-енциклопедичної літератури та сучасних досліджень вітчизняних та закордонних учених стає очевидним, що попри активне вживання термінів «комунікація» і «спілкування» в науковій літературі відсутнє єдине розуміння сутності цих категорій.

Усвідомлюючи значущість і першочерговість необхідності духовного відродження нашого суспільства перед Українською Православною Церквою й вітчизняною педагогікою поставлені відповідні завдання, ефективне вирішення яких можливе лише при спиранні на багатовіковий досвід православної освіти та виховання, передові досягнення сучасної педагогіки. Необхідний пошук спільних шляхів виходу з духовної кризи, в якій перебуває наше суспільство, можливе через взаємне зближення й збагачення освіти світської та духовної.

Формування готовності висококваліфікованих теологів до ефективної комунікативної взаємодії з сучасним суспільством можливе при умові ретельного вивчення багатовікового досвіду проповідницької та місіонерської діяльності церкви із залученням найкращих напрацювань світової педагогіки.

Перспективи подальших наукових досліджень полягають у дослідженні процесу формування готовності майбутніх бакалаврів із теології до комунікативної взаємодії.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад, і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Вердербер Р. Психология общения / Р. Вердербер, К. Вердербер. – СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2003. – 320 с.
3. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: навч. посіб. / Н. П. Волкова. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 256 с.
4. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: теорія, технологія, практика: монографія / Н. П. Волкова. – Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2005. – 304 с.
5. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2002. – 512 с.
6. Конецкая В. П. Социология коммуникаций / В. П. Конецкая — Режим доступа:

https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/koneck/intro.php

7. Крупський Я. В. Тлумачний словник з інформаційно-педагогічних технологій / Я. В. Крупський, В. М. Михалевич. – Вінниця: ВНТУ, 2010. – 72 с.

8. Резаев А. В. Об общении, его социально-философской рефлексии и возможностях социологии коммуникации / А. В. Резаев. – Режим доступу: <http://anthropology.ru/ru/text/rezaev-av/ob-obshchenii-ego-socialno-filosofskoy-refleksii-i-vozmozhnostyah-sociologii>

9. Ткаченко А. А. Коммуникативное взаимодействие в условиях развивающейся организации / А. А. Ткаченко // Вестник Самарского государственного экономического университета, 2009. – Вып. 4(54). – С. 78–83.

10. Словник базових понять з курсу «Педагогіка»: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів: вид. 2-ге, доп. і перероб. / Укладач О. Є. Антонова. – Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2014. – 100 с.

11. Словник іншомовних слів / уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К.: Наук. думка, 2000. – 680 с.

12. Философия коммуникации: проблемы и перспективы: монография / Под редакцией д.ф.н., проф. С. В. Клягина, д.ф.н., проф. О.Д. Шипуновой. – СПб.: Изд-во Политехн.ун-та, 2013. – 260 с.

13. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарук. – К.: Абрис, 2002. – 744 с.

14. Фритц Ринекер. Библиейская Энциклопедия Брокгауза / Фритц Ринекер, Герхард Майер. – М.: Изд-во Christliche Verlagsbuchhandlung Paderborn, 1999. – 1226 с.

15. Эм Гриффин. Коммуникация: теории и практики / Эм Гриффин. – Х.: Изд-во «Гуманитарный Центр», Науменко А. А., 2015. – 688 с.

REFERENCES

1. Busel, V. T. (2005). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.)* [Grand Thesaurus of Modern Ukrainian Language (with supplements and additions)]. Kyiv.

2. Werderber, R., Werderber K. (2003). *Psykhohohyia obshchenyia*. [Psychology of Communication]. St. Petersburg.

3. Volkova, N. P. (2006). *Profesiino-pedahohichna komunikatsiia*. [Professional Pedagogical Communication: teaching manual]. Kyiv.

4. Volkova, N. P. (2005). *Profesiino-pedahohichna komunikatsiia: teoriia, tekhnolohiia, praktyka*. [Professional Pedagogical Communication: Theory, Technology, Practice: Monograph]. Dnipropetrovsk.

5. Ilyin, E. P. (2002). *Motivatsiya i motivy*. [Motivation and Motives]. St. Petersburg.

6. Konetskaya, V. P. *Sotsyolohyia kommunykatsyi* [Sociology of Communications]. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/koneck/intro.php

7. Krupsky, Ya. V., Mykhalevich, V. M. (2010). *Tlumachnyi slovnyk z informatsiino-pedahohichnykh tekhnolohii*. [Thesaurus on Informational and Pedagogical Technologies]. Vinnytsia.

8. Rezaev, A. V. [On Communication, its Socio-philosophical Reflection and Possibilities of Sociology of Communication]. URL: <http://anthropology.ru/ru/text/rezaev-av/ob-obshchenii-ego-socialno-filosofskoy-refleksii-i-vozmozhnostyah-sociologii>

9. Tkachenko, A. A. (2009). *Kommunikativnoye vzaimodeystviye v usloviyakh razvivayushchysya organizatsii*. [Communicative Interaction in the Conditions of the Developing Organization]. Samara.

10. Antonova, O. E. (2014). *Slovnyk bazovykh poniat z kursu «Pedahohika»*. [Dictionary of Basic Concepts in the Course «Pedagogy»]. Zhytomyr.

11. Morozov, S. M., Scaraputa, L. M. (2000). *Slovnyk inshomovnykh sliv*. [Dictionary of Foreign Words]. Kyiv.

12. *Filosofiya komunikatsii: problemy i perspektivy*. (2013). [Philosophy of Communication: Problems and Perspectives]. St. Petersburg.

13. Shynkaruk, V. I. (2002). *Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk*. [Philosophical Encyclopaedic Dictionary]. Kyiv.

14. Ryneker, F., Mayer, G. (1999). *Bibleyskaya Entsiklopediya Brokgauza*. [Bible Encyclopaedia of Brockhaus]. Moscow.

15. Griffin, E. (2015). *Kommunikatsiya: teorii i praktiki*. [Communication: Theories and Practices. Translated from English]. Kharkov.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ДЕРСТУГАНОВА Наталя Вікторівна – аспірант кафедри освіти та управління навчальним закладом Класичного приватного університету.

Наукові інтереси: формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії у професійній діяльності.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

DERSTUHANOVA Natalia Viktorivna – PhD Student of the Department of Education and Management at Classic Private University.

Circle of scientific interests: methods of teaching the Ukrainian language in higher school, formation of professional identity of non-philological profile.

*Рецензент – д. п. н. професор Садовий М. І.
Стаття надійшла до редакції 07. 09. 2018 р.*